

MOHÁCS

HALÁSZLÉ, GAZDAGON

SZÖVEG ÉS KÉP: TAMÁSKA MÁTÉ

A székek és az aszalok halászléillatúak, a kilátás pazar. Egyedül a halászlével van gond. A pincér állítása szerint frissen főzik, s mivel értetlenkedem, elmagyarázza: „Elfogyott, ilyenkor már mindig elfogy!” Elkeseredésre azonban semmi ok, dél van, a Duna tele hallal, Mohács pedig vendéglővel. Ám ekkor az alattunk kikötő luxushajó angol utasai lépnek a teraszra. Elfogyott-e a halászlé vagy sem – hamarosan érkeztek a gőzölgő bográcsocskák. A helyi tamburazenekar is rázendít, pengi a „szálka” alá valót: „Szép város Kolozsvár, ott lakunk a Szamosnál...”

A PARTEVŐ DUNA

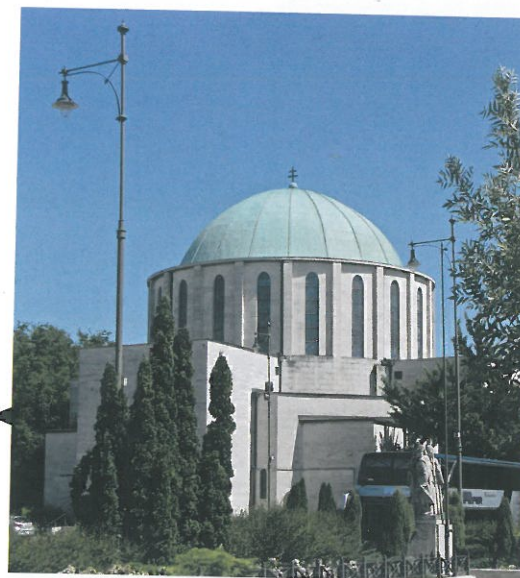
Kár Kolozsvárral példálózni, ha egyszer Mohács is szép – gondoltam, és nekivágtam a Duna menti sétáynak. Néhány sikeresen befejezett és pár kudarcba fulladt ingatlanberuházás jelzi, hogy mások is szépnek találják a Dunát. A partra helyezett emeletes lakóházak szokatlanul hatnak a földszintes városka és folyója között. De megértem azt, aki hiteltől vagy készpénzből, de ide vágyik. Megnyugtató lehet esténként a saját ablakból nézni, amint a Nap sugarai vörösre festik a folyó éles kanyarulatát, amelynek a történeti város nekivetette a hátát.

Ez a kanyar egyébiránt az évszázadok alatt jókora falatokat harapott ki a városból. A régészek szerint a török kori erősség központi épületét éppúgy elnyelte a víz, mint a jóval később felépült falusias házsorokat. A part bemosódását csak a 19. század végi szabályozási munkák állították meg. A Duna azonban a gátak mögött sem hagyta magát. Az 1956-os nagy árvíz rendkívüli pusztítást végzett a szemben fekvő Mohácsi-szigeten. Alig egy évtized múlva az átázott talaj alámosta az Alsóváros földből épült házait. Ám az árvízi katasztrófáknak volt némi hozadéka is. Az újjáépítés mindig kínál politikai lehetőségeket, ami miatt a budapesti döntéshozók még pénz is hajlandók adni.

MERÉSZ ÖTLETNEK BIZONYULT,

HOGY A NEMZETI SORSTRAGÉDIÁT NEM MAGYAROS STÍLUSBAN, HANEM A TÖRÖK VILÁGHOZ KÖZELEBB ÁLLÓ BIZÁNCIAS MODORBAN FOGALMAZTÁK MEG A TERVEZŐK (ÁRKAY ÉS FIA). MOHÁCS FOGADALMI TEMPLOMÁNAK ALAPKÖVÉT A CSATA 400. ÉVFORDULÓJÁN, 1926-BAN HELYEZTÉK EL.

A régészek szerint a török kori erősség központi épületét éppúgy elnyelte a víz, mint a jóval később felépült falusias házsorokat.

Ott volt a Duna, amin át az északnyugati szél néhány pillanat alatt a szomszédba röpítette volna a magyar ipar füstölgő dicsőségét.

VASMŰ – DE NEM ITT!

Az 1960-as évek végétől Mohács a kor fogalmai szerint szép, új lakótelepekkel bővült. Ezeket azonban nem a Duna mellé, hanem a Pécs irányába nyíló platóra helyezték: Felszabadulás-lakótelep, Radnóti-lakótelep, Újváros. Azaz: ez sem ilyen egyszerű, mert Újvárost még 1949-ben kezdték el építeni. Mohács akkoriban ideális helynek tűnt egy nagy szennyezésű vasmű elhelyezésére. Ott volt a Duna, hatalmas köldökzsinórként a nagy szovjet energiamedvéhez, s ott volt a határ is, amin át az északnyugati szél néhány pillanat alatt a szomszédba röpítette volna a magyar ipar füstölgő dicsőségét.

A Tito-féle Jugoszláviának a füsttel talán nem is lett volna baja, a szovjetekkel annál inkább. Így a magyar termelőerők is felkerekedtek, és csapat-paport hátrahagyva, felépítették Sztálinvárost, azaz a mai Dunaújvárost. Ezután húsz évig senki sem figyelt Mohácsra, s ha nincs a víz, talán békésen átaludhatta volna az egész 20. századot. Bár, ki tudja, a lakásépítés akkoriban sajátos logikát követett. A gyárak ontották a panelelemeket, a helyi pártvezetők pedig boldogan áldozták fel legszebb városrészeit a termelési logika oltárán.

KÜLÖNLEGES FORMAVILÁGÁVAL

A MANAPSÁG ÚJRA FELFEDEZETT ART DECO ÉPÍTÉSZET EGYIK LEGSZEBB HAZAI PÉLDÁJA AZ ÁRKAY ALADÁR ÉS FIA, BERTALAN TERVEZTE VÁROSHÁZA (1924–1926)

AZ ELTÚNT DUNA

„Ezt is, meg a másikat is! Mind le akarták bontani, hogy egész a temetőig érjen a lakótelep. De vizes volt a talaj, letettek róla” – mesélik a régi észéki országút menti házakban élő öregek. Pedig a létező szocializmust felváltó rendszerváltó kapitalizmus micsoda remek ingatlanhirdető szabadverseket költhetett volna: „a környék madárccsicsergős. Teljes generációs szolgáltatások: óvoda, iskola és temető a közelben.”

A látvány azonban így is elég abszurd, mert a közlekedést és a lakhatást elméleti síkon oly következetesen elválasztó, modern urbanisztikai tervezés a gyakorlatban nagyon is kedvelte, de legalábbis elfogadta a lakóterületeken áthaladó országutakat. „Régen ez volt a főutca. Erre mentek a jugók hazafelé, olyan forgalom volt, hogy éjjel, zárt ablaknál is remegtek a csillárok. A Tanácsnál azt mondták, az utat a csillagokig fogják magasítani.” – mesélik tovább az öregek. A házak persze maradtak, ahol voltak, így ma olyanok, mintha árokba taszították volna őket. A szebb idők idéző, tágas, régi kapukból autóval kiállni a kocasofőrök valóságos rémálma.

Mikor még se jugók nem voltak, de még főutca se nagyon, állítólag a Duna is erre folyt. Bizonyoságul egy kőhíd is akad, amely alatt a kicsiny Bég patak folyik, pontosabban az év nagy részében csak csordogál. Csendes és zabolázott leszármazottja ez a Mohácsot körülölelő folyamnak. A 18. századi térképeken még kivehető az a vízfolyás, amely valaha egy Duna-mellékág lehetett, s úgy ölelte körbe Mohácsot, mint Pestet a mai Nagykörút vonalában futó, mély árok. Az árok és a Duna közti területet a történeti térképek Régi-Mohácsként jelölték, míg a magasabban fekvő, a víztől már nem háborgatott részeket Új-Mohácsként.

A két városrész közötti terület feltöltése csak az 1800-as években kezdődött meg. Ám nagyobb vízállás esetén még hosszú ideig csónakkal jártak az emberek. Utoljára éppen az a terület maradt vízenyős, ahol a kis Bég patak is keresi lefolyását, azon a környéken, ahol a panelek megtorpantak a vizes földek láttán. A mai Fűzfa és Árok utcák neve önmagáért beszél, de még inkább a népnyelv, amely az itt kínkeservesen felhúzott házakat „Kis-Velencének” nevezte el.

„A környék madárccsicsergős. Teljes generációs szolgáltatások: óvoda, iskola és temető a közelben.”

A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTTI IDŐKET IDÉZI

A MAGAS ÚTON PARKOLÓ
TRABANT ÉS LADA, MIKOR
ÜNNEPEK ELŐTT ÉS UTÁN
JUGOSLÁV VENDÉG-MUNKÁSOK
KARAVÁNJA SZELTÉK ÁT
A VÁROST

AZ ÜRESSÉGTŐL KONGÓ FŐUTCA KÉPE CSALÓKA

A NAP JÁRÁSÁNAK MEGFELELŐEN
DÉLELTŐT AZ EGYIK, DÉLUTÁN
A MÁSIK OLDAL TERASZAI TELNEK
MEG VENDÉGEKKEL

KIS-BERLIN

De nemcsak Kis-Velence volt Mohács, hanem Kis-Berlin is. Kis-Berlin sosem volt főutca, nem állított meg panelnegyedeket, egyáltalán észre, sem venné az ember, ha nem lenne ilyen hangzatos neve. Csendes és unalmas kertváros a 20. század 70–80-as éveiből. Egyetlen jellegzetessége a sok-sok banánfa – de télen ezek sem látszanak.

Német szóra azonban hiába hegyezem a fületem. Jobban tettem volna, ha előre elolvasom az Erdősi-Lehmann-féle, vaskos Mohács-monográfiát, akkor nem ér csalódás. De hát kinek van kedve 500 oldalas monstrositással kirándulni? Innen aztán megtudhattam volna, hogy nem a nemzetiségi komaság hajtotta ide az embereket, hanem valamiféle közös anyagi jólétfeleség. Az itt lakók „munkájukban, keresetükben is egymástól különböző emberek. Szociológiailag két dologban hasonlítanak: az újlakásépítéshez elegendő anyagai fedezet biztosításának képességében és a kertes, egészséges otthon iránti igényben”.

Annak hátterét és okát, hogy történetesen ebben a rétegben sok volt a sváb család, vagy nem tudták, vagy nem akarták firtatni a szerzők. Ne feledjük: 1974-ben, a könyv kiadásakor még bőven eleven, fájó emlék volt a németek II. világháború utáni kitelepítése. Azóta lassan lepergett egy teljes

Azóta lassan lepergett egy teljes emberöltő, és nemcsak a sváb szó tűnt el, de bizonyos értelemben Kis-Berlin kiváltságos helyzete is már a múlté.

emberöltő, és nemcsak a sváb szó tűnt el, de bizonyos értelemben Kis-Berlin kiváltságos helyzete is már a múlté. Az akkori módos házak ma szolidnak tűnnek, a banánfán kívül fényűzésnek nyoma sincs. A negyed élelmiszerboltja a híres alacsony árakkal operáló kereskedelmi lánc tagja, amely a kisnyugdíjasként aposztrofált fogyasztói réteget igyekszik megszólítani. Sok reklámra nincs szükség, merthogy járásnyira más boltot úgysem talál az ember.

A DUNAI VÁROSKÉP TELEPÜLÉSKÉPE
SOROZATUNK TÁMOGATÓJA A

nka
Nemzeti Kulturális Alap

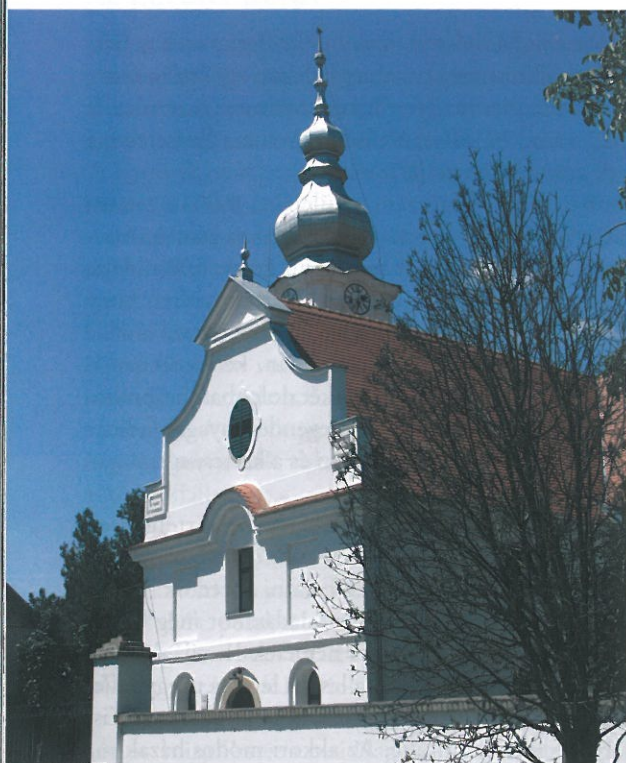
„A MÚZEUMBAN MINDEN LE VAN ÍRVA”

Mohácson már régóta az a szokás, hogy mindennek megfelelő helye és ideje van. A halászlének, a bevásárlásnak, a fagyizásnak és a busójárásnak is. Minden üzlet, kávézó és söröző ott tömörül a város egyetlen rövidke sétálóutcáján. Így volt ez már a 70-es években is és még inkább így van ez napjainkban. Azzal a különbséggel, hogy azóta minden megsokszorozta magát. Nem pontos például, ha azt mondjuk: „a sétálóutcán vannak kávézók”, pontosabb, ha úgy fogalmazunk: „a kávézók közt akár sétálhatunk is”.

Mivel mindennek rendje van, Mohácson nem érheti meglepetés az embert. Nem lehet például csak úgy busót nézni, netán néprajzos kutatót játszani. Én ezt nem tudtam, és szokásomhoz híven bekopogtattam egy helybéli kézművesmesterhez. Arra kértem, mutassa meg a készülő munkáit, beszéljen a helyi szokásokról meg a sokácsról (helyi délszláv népesség), tehát mindazokról a dolgokról, amikről egy jó Mohács-cikkben okvetlenül újszerű és élettel teli sorokat kell majd írjak.

Kurtán válaszolgotott, aztán rövidre zárta a társalgást: „Megértheted, hogy egy ember miatt nem fogok bohóckodni. A múzeumban minden

Mivel mindennek rendje van, Mohácson nem érheti meglepetés az embert. Nem lehet például csak úgy busót nézni, netán néprajzos kutatót játszani.

MOHÁCSON A KÜLÖNFÉLE FELEKEZETEK ÉS NEMZETISÉGEK KÜLÖN-KÜLÖN VÁROSRESZÉKBE LAKTAK

A REFORMÁTUSOK A VÁROS DÉLI RÉSZÉN TELEPEDTEK MEG. KORÁBBI FATEMPLOMUK HELYÉN 1790 KÖRÜL ÉPÜLT FEL A MEGKAPÓAN KEDVES BAROKK ÉPÜLET, MELYET NÉHÁNY ÉVE TELJESKÖRŰEN FELÚJÍTOTTAK

A BELVÁROSI SZENT MIHÁLY-TEMLOM A 18. SZÁZAD VÉGÉN KÉSZÜLT EL

A TELEPÜLÉSFEJLŐDÉS AKKORI HANGSÚLYA NEM ITT, HANEM AZ ESZÉKI ÚT MENTÉN VOLT (KOSSUTH LAJOS UTCA), EBBŐL KÖVETKEZŐEN MEGJELENÉSE INKÁBB FALUSIAS. AZ UTCAKÉP A BAROKK LEGJOBB HAGYOMÁNYAIT IDÉZI: NÖVÉNYEKSEL KÍSÉRT LÁTVÁNYTENGELY, MELY ELŐBB A KERESZTHEZ, MAJD A KAPUZATHOZ, VÉGÜL AZ UTCÁT TELJES EGÉSZÉBEN LEZÁRÓ FŐHOMLOKZATHOZ VEZETI A TEKINTETET

... ma már persze szelíd, játékos, sok pénzbe kerül, de sokat is hoz, a szociológusok úgy mondják, hogy ez maga a „kultúragazdaság”.

A DUNA-PARTOT KÍSÉRŐ UTCÁK

(FELSŐ-DUNASOR, SZENTHÁROMSÁG, KISFALUDY) A BELVÁROST KÖTIK ÖSSZE A VASÚTÁLLOMÁSSAL. AZ 1900-AS ÉVEK ELEJÉN A FORGALMAT KIHASZNÁLÓ KERESKEDŐK, KISIPAROSOK ÉS ÜGYVÉDEK ALAKÍTOTTÁK KI AZ ITTHONI KISVÁROSIAI ARCULATÁT

le van írva.” Világos beszéd: nem sajtáthatok ki kényemre-kedvemre egy világörökségi hangulatot. De az is lehet, hogy olyanokat kérdeztem, amit ő nem tudhat, hiszen a busójárás és az egész sokácság attól feszítél és világszenzáció, hogy igazából már a helybelieknek is kuriózum, amit a múzeumban és az iskolában kell megtanulniuk.

Amíg mindenki „sokáckodott, meg busójárt” még tiltották is, vad és fékezhetetlen mulatságnak tartották, ami az erkölcsökre olyan hatást gyakorol, mint a partra a megáradt Duna. Verekedés, bosszú, súlyos testi sértés, nők elleni erőszak – ezek mind részei voltak a karneváli hangulatnak. Ma már persze szelíd, játékos, sok pénzbe kerül, de sokat is hoz, a szociológusok úgy mondják, hogy ez maga a „kultúragazdaság”.

Elmélkedésem egy kutya ugatása töri meg. Fejét a kapu felett ki-dugva, pontosan az arcomba célozva vic sorog. Igyekszem felmérni, vajon ki is tudna-e ugrani, mikor rám kiált a gazdája: „Fotózza le a művésznőt! Fenn van az interneten is. Múltkor egy német turistabusz egy órán át fotózta.” Engedelmesen kattintok, a kutya megnyugszik. Bosszúsan állapítom meg, hogy a Nap szembe sütött, nem lesz jó a kép. A németeket biztos rendes fényviszonyok közt hozták ide.

A 60 ÉVES ÚJ-MOHÁCS

1956-ban nemcsak forradalom volt itthon, de az évszázad talán legpusztítóbb jeges árja is. A korabeli filmhíradó a háborús propagandafilmelek pátozával számolt be a védelmi munkálatokról, amiben a Magyar Néphadsereg és a szovjet katonák közösen vettek részt, repülőről bombázták, aknavetőkkel támadták a beállt jeget. Az evakuálás során összeszedett állatok láttán persze a korabeli nézőnek nem feltétlenül a segítségnyújtás, hanem egy újabb beszolgáltatás rémképe derengett fel.

A „dühöngő, vad és ádáz természet” elleni háború természetesen sikerrel járt, másként nem is készülhetett volna róla filmhíradó. Egyedül a Mohácsi-sziget esett el, itt több száz házat sodort el az ár. Néhány

hónap múlva a Magyar Nemzet újságírója, Víg Gyula már Új-Mohács tanyaközpont újjáépítési tervéről tájékoztatta az olvasókat: „Ez a térkép a sziget jövőjének nyitott könyve”.

A Farkas Tibor készítette rendezési terv a lakosságot falusias megjelenésű tanyaközpontokba koncentrált. A legnagyobb Új-Mohács, mely íves utcáival a magyar falvak hagyományos látképét igyekezett megidézni: újjáépítése annak a népies hagyományokat kereső vidéki építészetnek egyik meghatározó állomása, amelynek képviselői közt a múltban ott találjuk Kós Károlyt, a mai építészek között pedig a beregi (2001-es) árvízi újjáépítést koordináló Turi Attilát.

A KAPITÁNY NEM ATTÓL KAPITÁNY, HOGY CSÍKOK VANNAK A VÁLLÁRA FELVARRVA
MAGABIZTOSÁG, TÁVOLBA TEKINTŐ SZEMPÁR (A NAPSZEMÜVEG ALATT ALUDNI IS LEHET), A FIZIKAI MUNKÁTÓL MEGKÍMÉLT, HÓFEHÉR RUHÁZAT: EZEK AZ IGAZI RANGJELZÉSEK

INDULÁS
A HAJÓK KIKÖTÉSE SZÍNHÁZI ELŐADÁS, MELYBEN A NÉZŐK SEREGE A KORZÓ KÖZÖNSÉGE, A FŐSZEREPLŐK PEDIG A MATRÓZOK

A SZÁLLODAHAJÓK A TURIZMUS ÚJ KORSZAKÁT NYITOTTÁK MEG

A MESTERSÉGES ÜSZŐ LUXUSSZIGETEK
A MEGLÁTOGATOTT VÁROSTÓL NEM KÍVÁNNAK
ÖT CSILLAGOS SZOLGÁLTATÁSOKAT, CSAK
EGY KIKÖTÉSRE ALKALMAS PARTSZAKASZT

A belépőkategóriában pánszláv nyelven kiabáló, napbarnította, beesett arcú, láthatóan alkoholista matrózok járnak, akik hármásával kezelnek egy kikötőkötelet.

TAMÁSKA MÁTÉ
SZOCIOLÓGUS, VÁROS-
ÉS FALUKUTATÓ,
EGYETEMI OKTATÓ

HAJÓJÁRÁS

Egy olyan turisztikai világszenzáció, mint Mohács, nehezen megismerhető. Az embereket már fárasztja a kérdezősködés. A magyar utazó pedig figyeljen, mert ha egy percre is elbambul, már angolul kérdik. Nem mintha a felszolgálók értenék az angolt, de a turistahelyeken ez már így szokás, csupán a távolságtartás végett is. Kinn, a Duna-parton ott hajózik el nap mint nap a vén Európa. És korántsem csak képletesen! A luxushajók utasainak átlagéletkora 70 felett jár, a matrózokat is beleszámítva.

Utóbbiak egyébiránt ennek az egész turisztikai fesztiváléletnek a legeredetibb szereplői, és ha a hajók közt a külső szemlélő nem is tud nagy különbséget tenni, a matrózok alapján körülbelül belőheti, ki mennyit fizetett az útért. A belépő kategóriában pánszláv nyelven kiabáló, napbarnította, beesett arcú, láthatóan alkoholista matrózok járnak, akik hármásával kezelnek egy kikötőkötelet. Az igazi luxus a szőke, északi női matrózokkal kezdődik, akik egymagukban – és persze fél kézzel – képesek irányítani a monstroomokat.

Amint nézem a kikanyarodó hajókat, rá kell jöjjenek, hogy nem a sokárok meg a busók az igazi szenzáció, hanem a hajójárás meg a matróság. És sürgősen be kell szerezzek egy evezős csónakot, mert Mohács lelke csak a vízről nézve érthető meg igazán.

